

Exposició *Leonor Ferrer. Una vida entre línies*. Barcelona, Palau Robert, del 13 de setembre de 2024 al 2 de febrer de 2025.

El Palau Robert allotja enguany una exposició sobre la vida de Leonor Ferrer i Girabau per celebrar el 150è aniversari del seu naixement. En col·laboració entre la Generalitat de Catalunya i l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC), sota el comissariat de Noelia Ramos Espinosa i amb l'assessorament històric d' Isabel Segura, la sala 4 d'aquest palau neoclàssic exposa la història de la qui va ser la primera dona delineant a l'Estat espanyol, l'any 1905.

La documentació de l'exposició prové de varis arxius i biblioteques públiques, però la mostra es nodreix fonamentalment del fons personal de la mateixa Leonor Ferrer, que es troba dipositat a la Cartoteca de Catalunya. Exposicions com aquesta són fonamentals per fer visibles trajectòries femenines que han estat completament oblidades per la societat. La presència de dones en carreres professionals i tècniques va començar a ser una realitat ja a finals del segle XIX, però sobretot durant les primeres dècades del segle XX. Cada vegada era menys exòtic que les dones estudiessin, es formessin i tinguessin models de família allunyats del matrimoni tradicional. Igualment, el fre que va suposar la dictadura franquista per la modernització d'Espanya i el fet que va contribuir a esborrar la realitat d'emancipació femenina precedent ha fet que ara es llegeixi el cas de la Leonor Ferrer com a excepcional. Sense voler restar importància a la extraordinària vida de Leonor, qui certament es va singularitzar com a professional, líder i capdavantera en el seu camp, feminista i defensora dels drets de les dones; les pròpies fotografies de l'exposició mostren com ella estava rodejada d'altres dones. Dones que no havien agafat el lideratge que ella va agafar, que no van ser les primeres delineants o les primeres dones en tenir un càrrec rellevant a les empreses, però que també estaven treballant com a professionals del seu camp i de qui malauradament no en sabem la història. Seria interessant per a futures exposicions narrar una història de professionalització femenina col·lectiva que s'allunyi de personalismes i que exposi el fenomen des d'una òptica de comunitat, és a dir, com realment va ser.

L'exposició està ordenada cronològicament: primer, s'expliquen els orígens familiars de la Leonor i l'inici de la seva carrera com a estudiant. La biografia de Leonor Ferrer ens serveix com a exemple perquè ella encarna un model de dona molt comú a l'època: filla d'un treballador de fora de Barcelona que arriba a la gran ciutat en busca d'unes millors condicions i oportunitats de vida, es casa amb una dona nascuda a la població veïna de Sarrià i crien la seva filla a un barri humil de gent treballadora i fet de cases senzilles. Cal destacar la sensibilitat i tenacitat de Leonor per l'estudi, que la va singularitzar des de ben petita. Un cop més adulta, la seva vinculació amb dones importants de l'època com Pepita Teixidor o Carme Karr la ubica en un sector de la societat més aviat privilegiat i conservador. El feminisme que promulgaven aquestes dones és un feminisme vinculat al catalanisme de la Lliga: modernitzador però allunyat d'altres feminismes verdaderament de classe com el proposat per Mercedes Monje o Ángeles López de Ayala. Segui com sigui, les propostes del feminisme conservador de l'Institut de Cultura per a la Dona i Biblioteca Popular, on la mateixa Leonor va impartir classes, fins a les publicacions de *La Feminal* donen compte de fins a quin punt s'estava produint, en el si de les esferes conservadores, gràcies a la fermesa i convicció de les primeres feministes, una renegociació de les relacions de gènere que obriria les portes per a l'emancipació de les dones. La professionalització femenina a la Barcelona d'aquesta època n'és un bon exemple. El fet que inicialment la nostra protagonista estudiés magisteri no és quelcom que ens hagi d'estranyar. Les carreres femenines per excel·lència llavors, si no és que es veien directament abocades al treball industrial, domèstic o de l'agulla, eren la de mestra o la de llevadora. La decisió de Leonor d'estudiar magisteri no ha d'estranyar, demostra la seva voluntat de professionalitzar-se, una voluntat que amb el temps va anar definint millor i que es va acabar concretant amb la professió de delineant. Són molts els casos de dones que es poden registrar en aquesta cronologia que demostrin que començar una carrera, la que fos, no era quelcom definitiu. El procés de professionalització no és lineal, però certament hi ha certes lògiques que tenen un sentit. El fet que Leonor primer estudiés per mestra és una d'elles.

El magisteri, la infermeria i la carrera de practicant o de llevadora eren carreres que malgrat avui en dia puguin semblar molt dispars entre elles, llavors es veien simplement com una sortida professional vàlida per a les dones. Perquè s'emmarcaven en els motlles del que es considerava una feina digna per a elles. En aquest procés de professionalització no lineal veiem com, en definitiva, les dones també tenien inquietuds i voluntat de tenir trajectòries professionals exitoses.

En la segona part de l'exposició es fa un recull de la seva llarga trajectòria de vida professional a les diferents empreses de telefonia on va treballar. La Leonor va començar com a operadora a la Sociedad General de Teléfonos, però aviat, quan es va treure el títol, va ser traslladada a la secció de dibuix com a auxiliar de delineant. Amb només 27 anys va ser ascendida i va gaudir de gran reconeixement professional. En aquesta secció es conserva part de la cultura material que s'utilitzava en aquests departaments de dibuix tècnic. Sorprenen el

salt temporal que es produeix entre 1931 i 1936, els anys de la Segona República, en què es desconeix què va fer la Leonor. Costaria molt de creure que Leonor amb la trajectòria professional que havia tingut, la consciència feminista que havia conreat i el grau d'emancipació de què gaudia no combregués amb els ideals de la República. Sigui com sigui, no ho podem afirmar amb certesa perquè aquest període és un parèntesi en la seva biografia del qual l'exposició no en diu res. Amb l'inici de la guerra, Leonor s'acaba traslladant a les Illes Balears, on exercirà de mestra. Tampoc se sap què la motiva a fer aquest canvi de vida. Aquestes llacunes intriguen el públic que té com la sensació de no acabar d'entendre la seva trajectòria vital. Faltaria acabar de mostrar quines eren les seves motivacions personals o contextuals per a aquest canvi de vida sobtat.

La darrera part de l'exposició explota la seva vessant col·leccionista. A part de la pròpia confecció de mapes, Leonor també en col·leccionava. Per si a aquestes alçades a algú li hi havia quedat alguna ombra de dubte de l'excepcionalitat d'aquesta dona barcelonina, la seva impressionant col·lecció de mapes d'arreu del món, la correspondència que ella mantenia amb consolsats d'arreu per aconseguir-los, evidencia l'ambició, mentalitat moderna i concepció cosmopolita que tenia Leonor Ferrer. Mapes de ciutats com Bucarest, Gant, París, Lucerna, Rotterdam, però també d'altres continents com un mapa de la ciutat del Caire o de Quito, fins i tot de Melbourne, són una mostra més de com la societat catalana de l'època, també la femenina, s'emmirallava amb el món i tenia una mentalitat internacional i oberta. Era una societat completament connectada amb els avenços científics del món occidental. Altra vegada, la dictadura franquista va acabar amb totes aquestes aspiracions, no només la de la Leonor.

Aquesta exposició, malgrat la lectura en clau excepcional que fa de Leonor, que al cap i a la fi caldria entendre-la en un context social i polític determinat favorable a l'emancipació de la dona, conté les peces clau per entendre la sociologia i les característiques del procés de professionalització de les dones. Dones de classes mitjanes, amb inquietuds, envoltades d'un context favorable per a la seva emancipació a causa de les necessitats econòmiques d'un país i el canvi de concepció de gènere en les mentalitats de l'època que van poder trencar amb les convencions establertes fins llavors. Aquestes trajectòries femenines individuals són fonamentals per a la història de la ciència perquè el dibuix tècnic, en tant que disciplina científica, malgrat ser representat bàsicament per homes, cada vegada va tenir més representació femenina, ja que les dones varen ocupar cada vegada més espais entre les files dels dibuixants tècnics. Per tant, caldria estudiar la feminització d'aquesta disciplina.

Cal llegir aquest procés de professionalització en clau urbana perquè els canvis que es van produir a la societat de principis de segle xx tenen molt a veure amb el fet que la ciutat no parava de créixer, arribaven immigrants d'arreu de Catalunya primer i de les regions més properes d'Espanya després, l'anonimat que ofería la ciutat va permetre que apareguessin pràctiques socials i culturals més modernes. Cada vegada hi havia més dones que gaudien de la instrucció primària i del batxillerat, els índexs de nupcialitat indiquen que la

solteria definitiva era una opció de vida vàlida per a tota una generació de dones provinents de les classes mitjanes que trobaven en una professió el seu *modus vivendi* i no els calia recórrer al matrimoni per sobreviure. Aquest és el cas de Leonor Ferrer, però en trobaríem molts d'altres de dones professionals de la infermeria, de la farmàcia, mestres, practicants i llevadores que varen allunyar-se del camí predeterminat per al seu sexe.

En darrer lloc, a una sala que queda annexa a l'espai expositiu s'hi projecta un documental on apareixen expertes sobre el tema, també una neboda de la Leonor, i s'hi combinen imatges històriques i actuals.

Finalment, cal fer menció de la iniciativa del canvi de nomenclàtor del carrer situat en el tram final del carrer Lleida. Des del 21 de novembre de 2024 va quedar oficialitzat el nou carrer Leonor Ferrer, en homenatge a la primera delineant espanyola. Tal com es publicava al web de l'Ajuntament, a finals de 2022 a Barcelona els noms de carrers de dones suposaven només un 8,33 %, des de llavors el consistori ha anat sumant propostes per feminitzar el nomenclàtor barceloní. El nomenclàtor urbà és un bon termòmetre per a mesurar els valors democràtics de les institucions perquè mostra la coneixença i consciència històrica que aquestes tenen del nostre passat. I que així sigui.

Alba Masramon Cruzate
Grup Treball, Institucions i Gènere
Universitat de Barcelona
ORCID: 0000-0001-6798-8373